

5. Методика обучения иностранным языкам в начальной и основной общеобразовательной школе: Учебное пособие для студентов педагогических колледжей / Под ред. В.М.Филатова. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2004. – 416 с.
6. Методика обучения иностранным языкам в школе:учебник / Под ред. Гез Н.И., Ляховицкого М.В., Миролубова А.А. и др.– М.: Высшая школа, 1982. – 373 с.
7. Пассов Е.И. и др. Мастерство и личность учителя: На примере преподавания иностранного языка. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Флинта – Наука, 2001. – 240 с.
8. Роман С.В. Методика навчання англійської мови в початковій школі: Навчальний посібник. – К.: Ленвіт, 2005. – 208 с.
9. Morska Lilia. Theory and practice of English teaching methodology. - Ternopil: Aston, 2003. – 248 p.
10. Stern H.H. Fundamental Concepts of Language Teaching.- Oxford; Oxford Univ. Press, 1996. – 582 p.

***Анотація.** Стаття присвячена проблемам змісту та основних організаційних форм навчання в системі методичної освіти вчителя іноземної мови. Акцентується увага на набутті методичних знань, оволодінні методичними навичками та вміннями майбутнім учителям на лекціях, практичних та семінарських заняттях, під час самостійної та індивідуальної роботи.*

***Ключові слова:** методична освіта, методична компетенція, методика навчання, зміст, організаційні форми навчання.*

***Summary.** The article is devoted to the problems of contents and organizational forms of teaching in the system of methodological education. The main emphasis is laid on the formation of methodological knowledge, skills and abilities by a future teacher at lectures, seminars and during his/her individual work.*

***Key words:** methodological education, methodological competence, teaching methodology, contents, organizational forms of teaching.*

УДК 81'373.72

Прудникова Т.І.

ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ З КОМПОНЕНТОМ ДУША - РЕПРЕЗЕНТАНТИ БЛИЖНІХ ПЕРИФЕРІЙ КОНЦЕПТІВ РОЗУМ І СЕРЦЕ

Аналіз лінгвістичної літератури чітко означає зміни, що відбуваються в мовознавстві кінця другого – початку третього тисячоліття: активний розвиток когнітивної лінгвістики, розгляд мови з антропоцентричних позицій, виразна гуманізація мовознавства. В україністиці підґрунтям концептуального аналізу стали розробки різних фрагментів мовної картини світу українського народу (С. Єрмоленко, В. Жайворонок, В. Калашник, Ю. Карпенко, Л. Коломієць, Л. Лисиченко, В. Манакін, Н. Слухай, Н. Сукаленко, О. Тищенко, В. Ужченко та ін.). Поняття концепту як когнітивної універсалії розглядається у працях багатьох науковців, зокрема, С. Аскольдова, Р. Павільоніса, А. Вежбицької, Дж. Лаффала, З. Попової, Й. Стерніна, В. Кононенка, І. Голубовської, С. Жаботинської, Т. Вільчинської та ін.

Однак слід сказати й про те, що концепти, репрезентовані фразеологічними одиницями (ФО) в більшості праць авторів вивчалися, як правило, принагідно, у зв'язку з дослідженням інших аспектів. В українському мовознавстві О. Селіванова розглядає концептуалізацію соматичного коду культури в українських фразеологізмах [10]; Ж. Краснобаєва-Чорна дисертаційне дослідження присвячує проблемам номінації, формування та модифікації обсягу змісту, ідеографічному розгортанню структури та класифікаційним параметрам концепту ЖИТТЯ, репрезентованого фраземами [5]. Отже, перші кроки на шляху розв'язання складної багатопланової проблеми зроблено.

Актуальність теми дослідження визначається, по-перше, посиленням в україністиці інтересу до проблеми відображення у мові концептосфери народу та її основних концептів; по-друге, потребою подальшого вивчення особливостей структурування концептів, репрезентованих ФО, встановлення їхньої взаємодії між собою, залучаючи до аналізу деякі дані теорій, висновків інших наук і галузей лінгвістики.

Про концепт сьогодні пишуть дуже багато, але, як і раніше, визначають його по-різному. Частина дослідників розуміє його широко як універсальну сутність, що формується у свідомості на базі безпосереднього чуттєвого досвіду, безпосередніх операцій людини з предметами, а також на основі мовного спілкування та взаємодії з іншими уже сформованими концептами [7, 4]. Інші вчені зосереджують увагу на окремих моментах інтерпретації концептів, зокрема, акцентуючи на тому, що останні часто позначені етнокультурною специфікою (С. Воркачов), оточені емоційним, експресивним, оцінним ореолом (В. Колесов), що через них культура входить у ментальний світ людини (Ю. Степанов) тощо. У дослідженні, услід за Й. Стерніним, розглядаємо концепт як дискретне ментальне утворення, яке є базовою одиницею мисленнєвого коду людини, володіє відносно впорядкованою внутрішньою структурою, що є результатом пізнавальної (когнітивної) діяльності особистості й суспільства, і несе комплексну, енциклопедичну інформацію про відображений предмет чи явище, про інтерпретацію даної інформації суспільною свідомістю та відношення суспільної свідомості до даного явища чи предмета [6, 34]. Ми обстоюємо польову модель концепту, яка містить ядро та периферію.

Мета статті – вирізнити з фразеологічного складу української мови фразеологізми з компонентом *душа*, які репрезентують когнітивний сектор ближніх периферій двох концептів РОЗУМ і СЕРЦЕ.

У кінці ХХ ст. почали з'являтися спеціальні роботи, статті й навіть монографічні дослідження, у яких аналізують ті чи інші аспекти слова *душа*.

В українському мовознавстві маємо також праці, у яких розглядають аналізований мовний матеріал: О. Каракуця у кандидатській дисертації з'ясовує структурно-семантичний, ідеографічний і лінгвокультурологічний аспекти фразеологізмів з концептом *душа* [3]; М. Скаб аналізує функціонування лексеми *душа* в різні історичні періоди, в різних стилях української мови, досліджує роль окремих мовних засобів у вираженні концепту ДУША [11]; І. Черевко аналізує фразеологізми з іменниками Бог, душа, дух в українських пам'ятках XVI-XVII ст. [15]; В. Кононенко розглядає слово *душа* як один із символів української мови та один із концептів [4]; К. Голобородько аналізує концепт ДУША в текстах О. Олеся [1]; І. Голубовська порівнює структуру концептів ДУША й СЕРЦЕ в національно-мовних картинах світу (на матеріалі української, російської, англійської та китайської мов) [2] та інші дослідники.

Концепт СЕРЦЕ й концепт РОЗУМ мають яскраво виділені ядра, що свідчить про їх високу концептуальну сформованість, когнітивну стійкість. Ближня периферія концепту РОЗУМ представлена 5 когнітивними ознаками: пам'ять, поведінка, душа, уява. Ближня периферія концепту СЕРЦЕ представлена 4 когнітивними ознаками: емоції, кров, душа, пам'ять. Отже, концепт ДУША є репрезентантом ближніх периферій як концепту СЕРЦЕ, так й концепту РОЗУМ. Душа як внутрішній світ людини являє собою надзвичайно складну та загадкову річ [11]. Із цього приводу О.О. Потебня зазначав: “психологія приписала душі стільки окремих здібностей творити в собі або виправдовувати відомі стани, скільки було груп, які не підводяться під одну загальну: радість, печаль – це почуття, рішучість, нерішучість – воля, пам'ять, розум – діяльність пізнавальна, але почуття, воля, розум не мають загального поняття, окрім поняття душі, а тому душі приписані певні можливості розуміти, відчувати, мати волю” [8, 118]. Саме тому, що “мова є виразником душі, у слові зафіксовано усю гаму людських почуттів, схоплено найнепомітніші почуттєві коливання, людські переживання – від позитивних до негативних” [14, 84]. Російські дослідники зазначають, що фразеологізми із соматизмом *душа*, який розглядається як орган, локалізований десь у грудях, що відповідає за внутрішнє життя людини [13, 16], часто варіативні для зворотів із компонентом *серце*. Фразеологія української мови також фіксує синонімізацію лексем *серце* й *душа*. Наприклад: *вирвати з серця (з душі); відкривати (відкрити) душу (серце); бути [припадати, приходиться] до вподоби (до душі, до серця, по серцю); душа (серце) не на місці; душа (серце) радується (співає); завмирати душею (серцем); звіряти (звірити, виливати, вилити) душу (серце); кішки скребуть (скребли, шкребуть) душу (шкребуться на душі, на серці); прийти до душі (до серця, по серцю); прийтися до вподоби (до душі, по душі, до серця); проїмати душу (серце) розворушувати (розятрювати, ятрити) рану [в серці (в душі)]; розривати серце (душу, груди); тривога душу (серце) обгортає; холоне душа (в душі, на душі) – холоне серце (в серці); ятрити душу (серце)* [СФС].

За нашими спостереженнями й за спостереженнями дослідниці Скаб М.В. [11] в українській мові слово *душа* найактивніше функціонує саме із значенням “почуття”, – рідше “розум, думки”. Душа відповідає за думки (тобто має зв'язок із розумом), бажання та почуття, однак фразеологізмів, у яких спеціально йшлося лише про думки, практично немає. Зафіксовано ФО, які мають значення “ділитися своїми думками, почуттями” або “намагатися зрозуміти чужі думки, почуття”. Отже, українські фразеологізми репрезентують одночасно ближні периферії когнітивних секторів “ДУША” як концепту РОЗУМ, так і концепту СЕРЦЕ:

викладати / викласти душу – “відверто, щиро ділитися з кимсь думками, переживаннями” [СФУМ, 703];

відводити / відвести душу – “звіритися кому-небудь, ділячись своїми думками, переживаннями, намірами” [СФУМ, 97];

вилити / вилити свою душу – “щиро ділитися з ким-небудь найпотаємнішим, тим, що хвилює, наболіло. // Висловлювати свої почуття, переживання” [СФУМ, 75] та ін.

відкривати (розкривати) / відкрити (розкрити) душу (серце) – “відверто, щиросердно ділитися з ким-небудь своїми заповітними думками, переживаннями, намірами і т. ін.” [СФУМ, 102-103];

заглядати (зазирати) / заглянути (зазирнути) в душу (в серце) – “намагатися зрозуміти почуття, думки, сутність і т. ін. кого-небудь” [СФУМ, 242];

проникати / проникнути в [саму] душу (в серце, до серця) – “1. Доходить до розуміння почуттів, думок” [СФУМ, 577];

влазити (вкратися) / влізти (вкратися) в душу – “1. Дізнаватися про щось особисте, інтимне, про внутрішній світ, почуття, думки, наміри іншої людини або втручатися в них” [СФУМ, 116-117];

лізти змією в душу – “3. Втручатися в чийсь особисті справи. // Намагатися зрозуміти когось, дізнатися про його наміри, думки, бажання і т. ін. [СФУМ, 345];

вхопити за серце (за душу) – “повністю заволодіти ким-небудь (про почуття)” [СФУМ, 143];

душа пристала – “хто-небудь уподобав, полюбив когось [СФУМ, 227];

душа не лежить – “хто-небудь не має інтересу, не відчуває прихильності, симпатії до когось, чого-небудь [СФУМ, 227];

припасти / припадати до серця (до душі) – “викликати у когось симпатію, почуття кохання, сподобатися кому-небудь” [СФУМ, 564];

запалювати / запалити душу (серце) – “збуджувати в когось сильні почуття або захоплювати когось-небудь” [СФУМ, 250];

душа (серце) скніє – “хто-небудь переживає, хвилюється за когось, тяжко страждає, охоплений почуттям жалю, туги і т. ін.” [СФУМ, 228] та ін.

В українських фразеологізмах відбивається міра коректності та результативності в спробах дізнатися про чужі думки, почуття: від коректного (*заглядати (зазирати) / заглянути (зазирнути) в душу (в серце)*) – “намагатися зрозуміти почуття, думки, сутність і т. ін. кого-небудь” [СФУМ, 242]; до грубого *лізти (рідше залазити) / залізти в душу* – “виявляючи удавану люб’язність, приязнь до когось, добиватися його довір’я, прихильності” [СФУМ, 345]; *лізти (рідше залазити) з чобітьми в душу* – “грубо, безцеремонно втручатися в чийсь справи, в особисте життя” [СФУМ, 345]. Отже, приклади свідчать, що базовий шар концепту СЕРЦЕ й концепту РОЗУМ репрезентований широким діапазоном українських фразеологічних одиниць. Виявлено, що фразеологізми репрезентують одночасно ближні периферії когнітивних секторів *душа* як концепту РОЗУМ, так і концепту СЕРЦЕ, однак фразеологізмів, у яких спеціально йшлося лише про думки (репрезентація концепту РОЗУМ), практично немає. Зафіксовано ФО, які мають значення “ділитися своїми думками, почуттями” або “намагатися зрозуміти чужі думки, почуття”. Українська фразеологія також дуже широко фіксує синонімізацію лексем *серце* й *душа*. Дослідження не претендує на вичерпність, хоч до аналізу залучалися дані теорій і узагальнень вітчизняних і зарубіжних учених. Усі окреслені аспекти потребують детального вивчення. Здійснене дослідження постає лише частиною опрацювання концептів інтелектуальної та почуттєвої сфери у фразеосистемі української мови.

Перелік умовних скорочень

СФС – Коломієць М.П., Регушевський Є.С. Словник фразеологічних синонімів. – К.: Радянська школа, 1988. – 200 с.; СФУМ – Словник фразеологізмів української мови. – К.: Наукова думка, 2003. – 1104 с.

Список використаних джерел

1. Голобородько К. Концепт “душа” в структурі духовного поля (на матеріалі поезії Олександра Олеся) // Південний архів Філологічні науки. – Вип. XIV. – Херсон, 2002. – С. 336-341.
2. Голубовська І.О. ДУША І СЕРЦЕ в національно-мовних картинах світу (на матеріалі української, російської, англійської та китайської мов) // Мовознавство. – 2002. – №4-5. – С. 40-47.
3. Каракуця О.М. Фразеологізми української мови з компонентом “душа” (структурно-семантичний, ідеографічний, лінгвокультурологічний аспекти): Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Харків, 2002. – 19 с.
4. Кононенко В.І. Концепти українського дискурсу. – К.-Івано-Франківськ: Плай, 2004. – 247 с.

5. Краснобаева-Чорна Ж. Концепт ЖИТТЯ в українській фраземіці: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Дніпропетровськ, 2008. – 20 с.
6. Попова З.Д. Когнитивная лингвистика / З.Д. Попова, И.А. Стернин. – М.: АСТ: Восток – Запад, 2007. – 314 с.
7. Попова З.Д. Очерки по когнитивной лингвистике / З.Д. Попова, И.А. Стернин. – Воронеж: Истоки, 2001. – 190 с.
8. Потебня А.А. Мысль и язык. – К.: СИНТО, 1993. – 192 с.
9. Селіванова О.О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд). – К.: Фітосоціоцентр, 1999. – 148 с.
10. Селіванова О. Нариси з української фразеології (психологічний та етнокультурний аспекти). – Київ – Черкаси. – 2004. – 275 с.
11. Скаб М.В. Закономірності концептуалізації та мовної категоризації сакральної сфери. – Чернівці: Рута, 2008. – 560 с.
12. Тимченко І.В. Структурно-семантичний аналіз фразеологічних одиниць з компонентами-соматизмами ГОЛОВА, ОКО, ВУХО, НІС, ЯЗИК: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Харків, 1990. – 16 с.
13. Урысон Е.В. Проблемы исследования языковой картины мира: Аналогия в семантике / Рос. Академия наук. Ин-т русского языка им. В.В. Виноградова. – М.: Языки славянской культуры, 2003. – 224 с.
14. Федик О. Мова як духовний адекват світу (дійсності). – Львів: Місіонер, 2000. – 300с.
15. Черевко І. Фразеологізми з іменниками *Богъ, духъ, душа* в українських пам'ятках XIV-XVII ст. // Українська історична та діалектна лексика: Зб. наук. праць. – Вип. 4. – Львів, 2003. – С. 110-118.
16. Шмелев А.Д. *Дух, душа и тело* в свете данных русского языка // Зализняк А.А., Левонтина И.Б., Шмелев А.Д. Ключевые идеи русской языковой картины мира. – М.: Языки славянской культуры, 2005. – С. 133-152.

Анотація. У статті розглядаються українські фразеологізми з компонентом *душа* як репрезентанти ближніх периферій концептів РОЗУМ і СЕРЦЕ. Пропонується польова модель концепту, яка містить ядро та периферію. Висновки базуються на результатах досліджень фразеологічної та когнітивної наук.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, концепт, душа, серце, розум, концептуалізація, людина.

Summary. The article examines Ukrainian phraseologisms with a component “a soul” as representatives of near peripheries of concepts “a mind” and “a heart”. The author suggests a model of the concept which consists of a nucleus and a periphery. The conclusions are based on the achievements of phraseological and cognitive sciences.

Key-words: phraseological units, concept, a soul, heart, mind, conceptualization, human.

УДК 82.09

РОМАНЕНКО О. В.

КОЛІЗІЇ ВИСОКОГО – МАСОВОГО МИСТЕЦТВА У ЛІТЕРАТУРНІЙ ДИСКУСІЇ 1925 РОКУ ТА ПОЗИЦІЯ КІЇВСЬКИХ НЕОКЛАСИКІВ

Формальним приводом для літературної дискусії 1925 року стала... масова література: оповідання початківця “Хворі на землю” конкурсне журі журналу “Червоний шлях” відхилило через незрілість та риси масовізму. Розгорнулася суперечка щодо шляхів розвитку української літератури, в якій тези про масову літературу, хоча й не вживалися, але чітко і аргументовано описувалися її ознаки та небезпеки, які вона становить для літературного процесу. До широкого розповсюдження поняття “масова література” було ще дуже далеко, говорили тоді поки що про графоманство та примітивізм, просвітянство, однак фактично йшлося про виявлення тенденцій розвитку літературного руху в ХХ столітті: звуження тем призвело до звуження стилів, копіювання жанрів – до обмеження жанрових модифікацій у літературі, а масовий потік початківців нівелював поняття “естетична вартість твору”, ознаки художності та естетичної досконалості замінювалися вимогою соціальної доцільності та ідейної наповненості твору.